ShAŃARAQ FUNKCIYALARÍ, ShAŃARAQ TIPLERI HÁM ROLLERI

A.Japparbergenova – Berdaq atındağı QMU "Ámeliy psixologiya" tálim bağdarınıń 2-kurs talabası
V.Mámbetyarova – Berdaq atındağı QMU assistent oqıtıwshı

Annotaciya: Bul maqalada shańaraq funkciyaları, shańaraq tipleri hám shańaraq rolleri haqqında maǵlıwmatlar berilgen. Maqalada shańaraq aǵzalarınıń wazıyapaları, dástúriy shańaraq, bir ata-analı shańaraq, multikultural shańaraq sonıń menen birge ata-ana rolleri, perzent rolleri boyınsha pikirler bayan qılınǵan.

Gilt sózler: shańaraq, shańaraq funkciyası, shańaraq tipleri, shańaraq rolleri, biologiyalıq funkciya, sociallıq funkciya, emocional hám psixologiyalıq qollap-quwatlaw.

Kirisiw. Shańaraq – insan ómiriniń tiykarǵı hám eń zárúr sociallıq instituti bolıp, ol tek ǵana biologiyalıq, bálki psixologiyalıq hám sociallıq jaqtan da áhmiyetli rol oynaydı. Shańaraq psixologiyası hám onıń sociallıq funkciyaları haqqında sóz júgirtkende, shańaraq sisteması hám onıń aǵzalarınıń óz ara baylanısları, jámiyette qáliplesetuǵın sociallıq roller hám basqa kóplep faktorlardı esapqa alıw zárúr. Bul maqalada shańaraq funkciyaları, shańaraq tipleri hám olardıń ishindegi roller haqqında sóz júritiledi.

Tıykarǵı bólim. Shańaraq funkciyaları – shańaraq aǵzaları arasında sociallıq hám psixologiyalıq baylanıslardı támiyinleytuǵın, hár túrli zárúrliklerdi qanaatlandırıwǵa qaratılǵan iskerlik bolıp tabıladı. Shańaraq sisteması bir neshe tıykarǵı funkciyalarǵa iye:

Biologiyalıq funkciya. Shańaraq, tiykarınan, awládtıń dawamıylıǵın támiyinlew hám perzentlerdi tárbiyalaw arqalı biologiyalıq funkciyanı atqaradı. Ata-ana hám balalar ortasında genetic hám biologiyalıq baylanıs bar bolıp, bul óz náwbetinde shańaraq ishindegi múnásebetlerdiń qáliplesiwine sebep boladı.

Sociallastırıw funkciyası. Shańaraq, sonıń menen, sociallastırıw processin ámelge asıradı, yaǵnıy jańa áwladttı jámiyette qabıl qılınǵan qadriyatlar, normalar, ádetler hám normativlerge mas ráwishte tárbiyalaydı. Perzentler shańaraqta etikalıw, mádeniy, diniy hám basqa sociallıq qádriyatlardı úyrenedi.

Emocional hám psixologiyalıq qollap-quwatlaw. Shańaraq aǵzaları ortasında emocional baylanıs hám qoolap-quwatlaw, sonıń menen, shańaraq sistemasınıń zárúr bir funkciyası bolıp tabıladı. Shańaraq aǵzaları bir-birilerin sezimlik jaqtan qollap-quwatlaydı hám bul kóplep psixologiyalıq mashqalalardı jeńiwge járdem beredi. Shańaraq, sonıń menen, qáwipsizlik hám turaqlılıqtı támiyinlewde zárúr rol oynaydı.

Ekonomikalıq funkciya. Shańaraq óziniń ekonomikalıq mútájliklerin támiyinlew hám ajratıwdı ámelge asiradı. Ata-ana perzentlerin azıqlantıradı, olardıń tálimin támiyinleydi hám basqa materiallıq mútájliklerin qanaatlantıradı. Sol menen birge, shańaraq ekonomikalıq resurslardı bólistiriwde de zárúr eol oynaydı.

Etikalıq funkciya. Shańaraq, shańaraqtıń aǵzalarına etikalıq qádriyatlardı úyretedi hám olarǵa ómirdegi tuwrı joldı kórsetedi. Shańaraq aǵzaları ortasındaǵı etikalıq normalar hám principle perzentler ushın órnek bolıńp xızmet qıladı.

Shańaraq tipleri. Social psixologiyada shańaraq túrleri túrli sharayatlar hám sociallıq konetkstlerge qarap parıqlanadı. Hár bir shańaraq túrli ózine tán sociallıq hám psixologiyalıq mexanizmler menen ajralıp turadı. Shańaraq tipleri tómendegishe xarakteristikalandı:

Dástúriy shańaraq. Bul shaǵaraq, kóbinshe bir áke, bi rana hám balalardan ibarat bolǵan shańaraq bolıp tabıladı. Bunday shańaraq túrinde dástúriy rol hám wazıypalar, máselen, ata-ananıń májbúriyatları, perzentler tárbiyası hám úy-rúzger jumıslarınıń bólistiriliwi anıq belgilengen.

Bir ata-ana shańaraǵı. Bul shańaraq tipi ajralıw yakı ókeniń yakı ananıń ólimi sebepli bir ata yakı ana tárepinen tárbiyalanatuǵın perzentlerden ibarat. Bunday shańaraqta ata-ana kóbirek jalǵız májbúriyatlardı orınlawǵa májbúr boladı hám perzentlerdiń emocional mútájliklerin qanaatlandırıw úlken juwapkershilikti óz moynına aladı.

Multikultural shańaraq. Bunday shańaraqlar, túrli millet, mádeniyat yakı dinlerden bolǵan adamlar ortasında qurılǵan shańaraqlar bolıp tabıladı. Bul túrdegi shańaraqlarda hár túrli qádriyatlar, dástúrler hám úrp-ádetler birlestiriledi, bul bolsa shańaraqlıq múnásebetlerge jańa dinamikanı kiritedi.

Shańaraq ishindegi roller. Shańaraq aǵzalarınıń hár biri óziniń anıq roli hám wazıypasına iye. Shańaraq sistemasında túrli roller óz ara ógerip turadı hám bazan olar sociallıq normativler, normalar hám kútiwler tiykarında qáliplesedi. Shańaraq ishindegi tıykarǵı roller tómendegiler:

- ata hám ana roller: ata hám ana shańaraq ishindegi perzentlerdi tárbiyalaw, olardıń mútájliklerin qanaatlandırıw, ózlerin jaqsı órnek sıpatında kórsetiw sıyaqlı zárúr rollerdi orınlaydılar. Olardıń roli kóbinshe jámiyette belgilengen dástúriy májbúriyatlar tıykarında qáliplesedi.

- perzent roller: perzentler shańaraq ishinde ata-anaǵa bolǵan húrmet hám izzet, óziniń tárbiyası hám oqıw xızmetin ámelge asırıw sıyaqlı rollerdi atqaradılar. Perzentlerdiń roli olardıń jasına hám shańaraqtaǵı basqa ózgerislerge qarap ózgeriwi múmkin.

- basqarıwshı yakı qarar shıǵarıwshı roli: ayrım shańaraqlarda bir shańaraq aǵzası basqarıwshı yakı qarar shıǵarıwshı roldı orınlaydı, bul ádette áke yakı ana bolıwı múmkin.basqarıwshı shaxs shańaraqtıń túrli máseleleri boyınsha qararlar qabıl qıladı hám shańaraqlıq ómirdi tártipke saladı.

Juwmaq. Juwmaqlap aytqanda, shańaraq ómirimizdegi eń zárúr hám kompleks sistemalardan biri bolıp tabıladı. Shańaraq funkciyaları, shańaraq tipleri hám shańaraqtaǵı roller ortasındaǵı óz ara baylanıslar insanlardıń ruwxıy jaǵdayına, sociallıq hám etikalıq qádriyatlarına tásir qıladı. Shańaraq ishindegi salamat múnásebetler tek ǵana shańaraqtıń ózinde, bálki keń jámiyettedde turaqlılıqtı támiyinlewge járdem beredi. Shańaraq psixologiyasınıń tereń úyreniliwi sociallıq párawanlıqqa alıp keletuǵın zárúr factor bolıp, shańaraq aǵzalarınıń ómir sapasın jaqsılawǵa úles qosadı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar dizimi:

1. G'oziyev E.G'. Sotsial psixologiya. – Toshkent: Noshir, 2012. – 316 b. 4. b.
2. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008. – 170 b.
3. Shoumarov G'.B. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2008. – 296 b.